

ری شناخت

ری نخستین شهری است که در سلسله بحث‌های تهران‌شناسی با آن آشنا می‌شویم. ری همکنون منطقه ۲۰ تهران بزرگ است و اگر چه امروز موقعیت ویژه و ممتاز قرنهای پیشین خود را ندارند اما هنوز مرکز و منطقه‌ای مورد توجه است. کمتر کسی را می‌توان از مردم تهران و شاید مردم ایران شناخت که این شهر را ندیده باشند یا چیزی از آن نشنیده باشند. شهر ری یکی از مناطق قدیمی شهر تهران است و بدون هیچ تردید در سرنوشت ایران، جهان و جهان اسلام تأثیر زیادی داشته است و بدون شناخت ری، شناخت تهران به درستی امکان پذیر نیست. ما نیز به عنوان نخستین بازدید، شهر ری را انتخاب کردیم.

جغرافیای ری:

بر صناعی که روی بهشت آفرید و ری خاقانی آفرین خوان، خاقانی آفرین شهرستان ری در جنوب تهران و در منطقه‌ای که به صورت یک دشت است، قرار گرفته است. مساحت این شهرستان ۲۶۷۸ کیلومتر مربع است و شامل سه بخش و شش دهستان به نامهای حسن‌آباد، وهن‌آباد، قلعه نو، کهریزک، فشاپویه و غنی‌آباد است. در قسمتهای خاوری ری، کوه‌های کم‌بلندای دیده می‌شود که معروف به کوه‌های ری یا بی‌بی شهربانو هستند. کوه‌های نقاره‌خانه و کوهک، دو کوه کوتاه دیگر در کنار کوه‌های ری می‌باشند. ری دارای آب و هوایی گرم و نیمه خشک است و از تهران (قسمت‌های مرکزی و شمالی) کمی گرم‌تر است. زمین‌های وسیع و آب نسبتاً فراوان ری، سبب شده است که ری، منطقه‌ای سرسبز و باصفا باشد و کشاورزی و باغداری در آن رواج بیابد.

آن را که تن به آب و هوای ری آورند دل آب و جان هوا شد از آب و هوای ری

نامهای ری در گذر زمان و کتابهای گوناگون:

- در تورات: راکس یا راگو - در اوستا: رگا یا راگا یا رگه - در یونانی قدیم: راگو، راگا و رگیا
- در فارسی باستان: رگا - در زبان ارمنی: ر - در پهلوی: راک، راگ و ری
- در زمان سلوکیان: اورپا - در زمان اشکانیان: ارشکه - در زمان ساسانیان: ری، ری اردشیر، رام
اردشیر، رام فیروز، ری شهر - در اوایل اسلام: آرازی، الری - در قرن دوم هجری: محمدیه
- و تاکنون: ری

چشمه علی (از هزاره ششم پیش از میلاد مسیح)

چشمه علی در شمال این بابویه، در خیابانی به نام چشمه علی واقع است. تا چند سال پیش از این، چشمه به عنوان محلی برای شنا و فرش‌شویی استفاده می‌شد اما امروز این منطقه، سامان‌دهی شده و به صورت یک محل تفریحی - تاریخی در آمده است.

نهر سورین یا روده (از نامهای قدیمی چشمه علی)

چشمه علی در گذشته به نهر سورین یا روده معروف بوده است. نام سورین احتمالاً برگرفته از نام سورن یا سورنا یکی از خاندان‌های بزرگ ایران در زمان اشکانیان و ساسانیان است.

E12

مشخص نیست این نام، نام یک شخص بوده یا لقب یک شخص یا یک گروه، اما آنچه مسلم است این که این خاندان جزو سپهسالاران بوده‌اند و بعد از پادشاه، مقام دوم کشور را بر عهده داشتند. یکی از کارهای مهمی که انجام آن بر دوش این خاندان بوده است، اجرای مراسم تاج گذاری بوده است. احتمالاً این خاندان که به همراه پادشاه اشکانی در ری بوده‌اند، در کنار چشمه‌علی زندگی می‌کرده‌اند و به همین مناسبت نام آنها بر این چشمه مانده است.

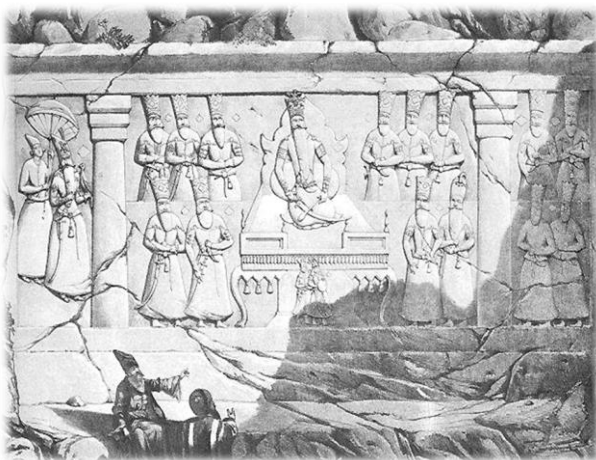
همچنین به دلیل اینکه آب این چشمه از محله معروف «روده» می‌گذشته است، در بسیاری از کتابها این چشمه و نهر ایجاد شده توسط آن را نهر روده می‌گفته‌اند.

آب چشمه‌علی و نفرین شدن آن:

در گذشته بسیاری از مردم، آب این چشمه را مکروه و نفرین شده می‌دانستند. دلیل این مکروه یا نفرین بودن آب، چنین آمده است: «گویند شمشیری که با آن یحیی پسر زید را کشته‌اند در این آب شسته‌اند». یحیی پسر زید، یکی از مسلمانانی بود که خود و پدرش، مردم را به اسلام حقیقی دعوت می‌کردند. وی را در خراسان می‌کشند و سر بریده شده‌ی وی را به مرکز خلافت در عراق منتقل می‌کنند. به هنگامی که سپاهیان خلیفه در ری بودند، شخصی که سر زید را از تنش جدا کرده بود، به کنار چشمه آمده و شمشیر خون‌آلود خود را در آب این چشمه می‌شوید و بنا بر همین روایت، مردم تا مدت‌ها از آب چشمه‌علی استفاده نمی‌کردند و آن را مکروه و نفرین شده می‌دانستند.

فتحعلی شاه قاجار در چشمه‌علی:

از فتحعلی شاه قاجار، نقش برجسته‌ای بر روی صخره این چشمه به یادگار مانده است. در کتاب مرآة البلدان درباره این نقش برجسته چنین آمده است: «خاقان خلد آشیان، فتحعلی شاه - طالب الله ثراه - که اغلب به چشمه‌علی به تفرج می‌رفتند، در سال ۱۲۴۸ ه.ق. حکم فرمودند در بالای چشمه‌علی، صفحه‌ای را هموار کرده، روی سنگ،

شکل پادشاه ذی‌جاه را با بعضی از یاران منقور سازند و بعضی اشعار در دور صفحه، کتیبه کرده که از تاریخ این عمل خبر می‌دهد».

... و چنین بود که روستای چشمه‌علی به وجود آمد

روستای چشمه‌علی در هزاره ششم پ.م به وجود آمد. خانه‌هایی از خشت داشت و مردمی که برای نخستین بار دور تا دور محل زندگی خود به کشاورزی مشغول شدند. و این همان جایی بود که بعدها بخش‌هایی از یکی از بزرگترین پایتخت‌های جهان را در بر می‌گرفت. آن مردم، اجساد خویشان خود را در روستا دفن می‌کردند و همراه آنها هدایایی چون سفال، گردن‌بند، بازوبند و مهرهایی از جنس‌های مختلف نیز می‌گذاشتند به امید اینکه در آن دنیا به کار آنها بیاید. سفال‌هایی که استفاده می‌کردند بسیار زیبا بود و سطح آنها پر از تزیینات حیوانی و انسانی بود که بر زمینه‌ای به رنگ قرمز کشیده بودند.

کاوشهای این تپه حدود ۶۸ سال پیش توسط هیأتی آمریکایی از دانشگاه پنسیلوانیا به سرپرستی اریک اشمیت انجام شد و امروز بسیاری از اشیایی که از این تپه به‌دست آمده اند در موزه‌های اروپا، آمریکا و ایران دیده می‌شوند.

برج طغرل: در خیابان ابن بابویه، برجی است آجری به صورت استوانه‌ای که ۲۰ متر بلندا دارد. این برج به «برج طغرل» معروف است.

بنای حاضر را در زمان ناصرالدین شاه قاجار (سال ۱۳۰۱ ه.ق.)، تعمیر و مرمت کرده‌اند و کتیبه سردر بنا که بر روی سنگی کنده شده است، نشانه این اقدام است.

اصل بنای برج طغرل مربوط به زمان سلجوقیان بوده و با توجه به نوشته‌های مختلف، محل دفن طغرل سلجوقی - نخستین پادشاه این سلسله - است.

نقل است که طغرل سلجوقی در سال ۴۵۵ ه.ق. در سن ۷۰ سالگی در تجریش درگذشت و جسد وی را به ری آورده و در آنجا دفن کرده‌اند.

محیط این بنا، دایره‌ای شکل بوده و به ۲۴ ضلع تقسیم می‌گردد. بر اساس برخی نوشته‌ها، در قسمت بالای برج طغرل، کتیبه‌ای به خط کوفی، از آجر ساخته بودند که پس از تعمیرات دوران ناصر الدین شاه قاجار کاملاً از بین رفته است.

باز هم نقل است دور تا دور برج را بستانی بزرگ در بر گرفته بود که امروز جز حیاطی کوچک اما با صفا چیزی از آن بر جای نمانده است.

گورستان ابن بابویه: در ری، خیابانی به همین نام موجود است که گورستان بابویه در آن قرار گرفته. این گورستان قبل از برپا شدن بهشت زهرا یکی از آبرومندترین گورستان‌های شهر به شمار می‌آمد. امروز مزار بسیاری از بزرگان ایرانی همچون علامه دهخدا و جهان پهلوان تختی در این محل قرار دارد.

ابن بابویه که بود؟

ابوجعفر محمد بن علی بن الحسین بن موسی بن بابویه قمی، معروف به شیخ صدوق در سال ۳۸۱ ه.ق. در ری وفات یافت. او نویسنده‌ای بزرگ است و یکی از افرادی است که در مذهب شیعه صاحب مقام است. از کتابهای او می‌توان به این آثار اشاره کرد: من لا یحضره الفقیه، عیون الاخبار الرضا، کتاب التوحید، کتاب النبوه.

بی بی شهربانو: در ری منطقه‌ای است به نام امین‌آباد در شمال. در فاصله ۱/۸ کیلومتری جاده در دامنه کوه ری (بی بی شهربانو)، بنایی وجود دارد با گنبدی به رنگ آبی آسمانی یا مینایی. این بنا را مردم محلی، آرامگاه بی بی شهربانو، دختر یزدگرد سوم ساسانی - که همسر امام حسین (ع) و مادر امام سجاد (ع) بوده - می‌دانند. در کتابهای معتبر اسلام و شیعه چون اعلام انوری طبرسی، الکافی کلینی و بسیاری دیگر از کتابها نقل شده است که دختر آخرین پادشاه ساسانی (یزدگرد سوم)، پس از شکست پدرش از سپاه اسلام اسیر شد و به سرزمین اعراب آورده شد. امام علی (ع) وی را برای پسرش امام حسین (ع) به همسری برگزید و حاصل ازدواج آنها پسری است که او را امام چهارم خود، امام زین العابدین می‌دانیم.

برج نقاره‌خانه و استودان برز جومید:

در نزدیکی بی بی شهربانو کوهی است به نام طبرک که بر قامت خود برجی دایره‌ای را از دوران سلجوقیان جای داده است. گویا این برج کاربری نظامی یا دیده‌بانی داشته است. این برج توسط اریک اشمیت - باستان‌شناس آمریکایی - نزدیک به ۵۰ سال پیش خاکبرداری شده است. همچنین در شمال باختری

این بنا، ساختمانی آجری به همراه سردابه‌ای، دیده می‌شود که برپایه مطالعات باستان‌شناختی مربوط به اوایل دوره سلجوقیان است. این بنا همکنون به استودان یا استودان برز جومید (که ظاهراً دین زرتشتی داشته است) معروف است.

بارگاه حضرت عبدالعظیم حسنی:

شهر ری سالهاست که با نام این امامزاده شناخته می‌شود. ایشان از نوادگان امام حسن مجتبی هستند که برای ترویج و گسترش دین اسلام راستین به ری می‌آیند. در ری پس از چندی به شهادت می‌رسند و تن ایشان در مکان فعلی آرامگاهشان به خاک سپرده می‌شود. بنای کنونی در زمان فتحعلی‌شاه قاجار و دوره‌های دیگر بازسازی شده است اما اصل بنا به روزگاران نخستین اسلامی باز می‌گردد و بیشتر بنا در دوره سلجوقیان ساخته و تزیین شده است.

خانه کودک، اندیشه و میراث فرهنگی (خکام)

تهران، خ انقلاب، خیابان نامجو، کوچه موق، کوچه صادقی
کاشی ۱۳، طبقه چهارم، واحد ۹، تلفن: ۰۹۳۶۴۰۷۰۷۷۵

گردآوری و طراحی:

آزاده درخشان
حمیدرضا منصوریان